

ANNA ZELMA*

Kształcenie nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce – między formacją teologiczno-katechetyczną a pedagogizacją

Wytyczne Kościoła rzymskokatolickiego dotyczące formacji katechetów mają charakter powszechny, a przy tym ogólny. Obejmują zarówno nauczycieli religii w szkole, jak i katechetów parafialnych. Wymagają dostosowania do warunków lokalnych. Stąd wspólnoty kościelne w poszczególnych krajach opracowują własne wytyczne. W krajach, w których nauczanie religii realizowane jest w szkole (np. w Niemczech, we Włoszech), Kościół uwzględnia również obowiązujące prawo państwowe i oświatowe¹. Za istotne uznaje lokalne tradycje i doświadczenia oraz nowe tendencje w edukacji i standardy kształcenia pedagogicznego przyszłych nauczycieli. Fakt ten daje się również zauważyć w odniesieniu do kształcenia nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce². Uwidacznia się to zarówno na etapie programowania, jak i realizacji kształcenia nauczycieli religii. Od 1990 roku (po powrocie lekcji religii do polskiej szkoły) kwestie te regulowane są porozumieniem pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski a ministerstwem edukacji narodowej³ oraz zapisane w prawie oświatowym⁴. Obecność nauczania religii w polskiej szkole zrodziła bowiem nową perspektywę tak dla teorii kształcenia pedagogicznego, jak i dla formacji katechetycznej. Można ją określić jako społeczną, edukacyjną i ekle-

* Anna Zellma – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3612-3454>; e-mail: anna.zellma@uwm.edu.pl

¹ Zob. i por. R. Chałupniak, *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, Opole 2005; A. Kielian, *Modele nauczania religii rzymskokatolickiej w krajach europejskich*, Kraków 2010.

² K. Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej*, Warszawa 2010, s. 113-163.

³ Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, „Dziennik Urzędowy MEN” 2019, poz. 9.

⁴ A. Mezglewski, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*. Lublin 2009, s. 191-226.

zjalną. Autorzy tekstów na temat formacji nauczycieli religii w Polsce po 1990 roku prezentują kwestie najbardziej istotne z perspektywy teoretycznej i praktycznej⁵. W ich analizach, które często mają charakter wielowymiarowy, można zauważyć zbieżne stanowiska na temat odpowiedzialności Kościoła za kształcenie i permanentną formację nauczycieli religii. Różnice poglądów dotyczą przede wszystkim sposobów realizacji tej formacji, także z udziałem podmiotów oświatowych (np. kuratorium oświaty, uczelni wyższych, ośrodków doskonalenia zawodowego, szkół).

Analizy podjęte w niniejszym opracowaniu mają na celu poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: jaki charakter ma kształcenie nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce? Czy ma przede wszystkim charakter teologiczno-katechetyczny czy pedagogiczny? Czy w formacji nauczycieli religii rzymskokatolickiej widoczna jest równowaga między formacją teologiczno-katechetyczną a pedagogiczną? Jakie to ma znaczenie dla nauczania religii w polskiej szkole? W dotychczasowych badaniach na temat formacji nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce brakuje takiego ujęcia problematyki. Jest ono tym bardziej ważne, że po trzydziestu latach obecności lekcji religii w polskiej szkole, wprowadzono istotne zmiany w wymaganiach dotyczących kwalifikacji teologiczno-katechetycznych i pedagogicznych nauczycieli religii oraz w programowaniu kształcenia nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce⁶. 11 marca 2021 roku zostało przyjęte przez Konferencję Episkopatu Polski nowe „Ratio studiorum”. Określa ono nowe zasady formacji w seminariach duchownych i na wydziałach teologicznych⁷. W 2019 roku wprowadzono w Polsce (na mocy rozporządzenia ministra nauki i szkolnictwa wyższego) nowe standardy kształcenia nauczycieli, które w czasie pandemii Covid-19 zostały zmienione, celem dostosowania formy kształcenia i realizacji praktyk do sytuacji pandemicznej⁸. Wszystko to stwarza nową sytuację w zakresie kształcenia przyszłych nauczycieli religii.

⁵ Zob. np. i por. K. Misiaszek, *Jaka formacja katechetów?* „Katecheta” 12(2016), s. 62-65; J. Stala, *Wiedzieć – zdobywanie wiedzy przez nauczyciela religii i katechetę: w kierunku formacji intelektualnej*, „Polonia Sacra” 29(2011), s. 307-320; A. Szajda, *Kompetencje medialne nauczycieli religii. Studium z edukacji medialnej*, Kraków 2021; A. Zellma, *(Nie)kwestionowana rola pedeutologii w kształceniu przyszłych nauczycieli religii*. „Roczniki Teologiczne” 11(2016), s. 75-87.

⁶ Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, dz. cyt., poz. 9; zob. także i por. Obwieszczenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 6 kwietnia 2021 roku w ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, „Dziennik Ustaw” 2021, poz. 890.

⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, Warszawa 2021, <https://info.wiara.pl/files/21/06/16/838149_BGvH_gaformacjiprezbiterowwPolsce.pdf> (dostęp: 10.06.2021).

⁸ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, „Dziennik Ustaw” 2019, poz. 1450.

Warto dodać, że na wydziałach teologicznych, które funkcjonują w polskich uniwersytetach, kształcenie pedagogiczne studentów teologii prowadzone jest na profilu ogólnoakademickim. Odbywa się ono w ramach jednolitych (pięcioletnich) studiów magisterskich na specjalizacji nauczycielskiej – w zakresie nauczania religii. Kościół rzymskokatolicki w Polsce w porozumieniu z Ministerstwem Edukacji Narodowej dopuszcza również możliwość kształcenia w zakresie teologiczno-katechetycznym na dwuletnich (czterosemestralnych) studiach podyplomowych. Tę propozycję Kościół rzymskokatolicki adresuje głównie do nauczycieli przedmiotów kształcenia ogólnego, którzy posiadają już uprawnienia do nauczania innego przedmiotu, ukończyli studia magisterskie na kierunku innym niż teologia z przygotowaniem pedagogicznym i chcą uzyskać kwalifikacje do nauczania religii w szkole.

W celu znalezienia odpowiedzi na wyżej postawione pytania analizie poddano obowiązujące regulacje prawne (dokumenty kościelne i oświatowe) oraz literaturę przedmiotu. Na tej podstawie w niniejszym przedłożeniu zostaną opisane podstawowe, istotne dla analizowanej problematyki, obszary kształcenia nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce. Nie da się tego dokonać bez krótkiego wyjaśnienia terminologii typowej dla polskiej rzeczywistości edukacyjnej i eklezjalnej. Przedstawienie przyjętego rozumienia terminów „nauczyciel religii” i „nauczanie religii” jest kluczowe. Chroni przed wieloznacznością, niedopowiedzeniami i brakiem precyzji, a tym samym przed błędami metodologicznymi.

Wyjaśnienie terminologii

Analizując dokumenty prawa oświatowego oraz dokumenty katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce i polską literaturę przedmiotu, daje się zauważyć brak jednolitości w kwestiach terminologicznych. Dotyczy to zarówno takich terminów, jak: „katecheza szkolna” i „nauczanie religii”, jak też „katecheta”, „katecheta szkolny” i „nauczyciel religii”. Coraz częściej jednak badacze rozgraniczają termin „katecheza” od terminu „nauczanie religii” oraz termin „katecheta” od „nauczyciela religii”⁹. Takie podejście jest poprawne metodologicznie i merytorycznie oraz znajduje uzasadnienie w obowiązujących regulacjach prawnych. Co więcej, świadczy o rzetelności badawczej. Nie zawsze jednak znajduje odzwierciedlenie w analizach polskich katechetyków. Bywa i tak, że znaczna część badaczy termin „nauczyciel religii” stosuje zamiennie z pojęciem „katecheta”¹⁰. Niekiedy do tego ostatniego pojęcia dodaje przymiotnik „szkolny”¹¹.

⁹ Zob. i por. np. M. Mendyk, *Katecheta – nauczyciel, wychowawca, świadek. Jego misja w warunkach nowej ewangelizacji*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 6(2007), s. 105-119; K. Misiaszek, *Jaka formacja katechetów?*, dz. cyt., s. 62-65; A. Zellma, *Profesjonalny rozwój nauczyciela religii*, Olsztyn 2013, s. 17-19.

¹⁰ Zob. i por. opracowania polskich katechetyków, których opis bibliograficzny można znaleźć w: *Bibliografia katechetyczna 2001-2010*, oprac. R. Czekański, Warszawa 2021, s. 271-278.

¹¹ Tamże, s. 271-296.

W odniesieniu do działalności dydaktycznej, wychowawczej i katechetycznej Kościoła rzymskokatolickiego w polskiej szkole należy posługiwać się terminem „nauczanie religii”. Kościół rzymskokatolicki w szkole podejmuje specyficzną formę katechezy (PDK 82). Realizuje przede wszystkim zadania dydaktyczne i wychowawcze. Charakter katechetyczny tego nauczania wyraża się w tym, że jest ono powiązane ze wszystkimi działaniami katechetycznymi Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce (PDK 83). W miarę możliwości nauczanie religii ma przygotowywać do katechezy inicjacyjnej w parafii (PDK 83). Nauczanie religii rzymskokatolickiej w polskiej szkole nie jest zatem w pełnym tego słowa znaczeniu katechezą. Co więcej, w prawie oświatowym na określenie nauczania i wychowania chrześcijańskiego, które Kościół rzymskokatolicki realizuje w polskiej szkole, stosuje się termin „nauczanie religii”¹². Również *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* w odniesieniu do nauczania i wychowania chrześcijańskiego, które Kościół realizuje w szkole, stosuje termin „nauczanie religii” (PDK 82-87).

W aktach normatywnych obowiązujących w Polsce nie występuje termin „katecheta szkolny” lub „katecheta w szkole”. Ustawodawca posługuje się terminem „nauczyciel religii”¹³. Zawsze, zarówno w prawie oświatowym, jak i dokumentach Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce oraz w polskiej literaturze przedmiotu, powyższy termin oznacza nauczyciela, wychowawcę i świadka wiary, zatrudnionego w danej szkole na podstawie wystawionego przez odpowiednie władze kościelne imiennego skierowania do nauczania religii (PDK 132-134). Zgodnie z obowiązującym prawem oświatowym i kościelnym – nauczycielem religii w polskiej szkole może być osoba, która: 1) spełnia określone wymagania kwalifikacyjne, identyczne z wymaganiami stawianymi pozostałym nauczycielom (wyższe wykształcenie merytoryczne, tu: teologiczne, z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub wykształcenie zdobyte w ramach podyplomowych studiów teologiczno-katechetycznych); 2) otrzymała imienne skierowanie (misję kanoniczną) do nauczania religii w danej szkole; 3) przestrzega podstawowych zasad moralnych i troszczy się o własny rozwój duchowy; 4) spełnia warunki zdrowotne, niezbędne do wykonywania zawodu nauczyciela (PDK 90)¹⁴.

¹² Zob. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, „Dziennik Ustaw” 2019 r. poz. 2215.

¹³ Zob. i por. Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, dz. cyt., poz. 9; Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, poz. 1450.

¹⁴ Por. Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, dz. cyt., poz. 9.

Kształcenie teologiczno-katechetyczne

Podstawowym dokumentem określającym jakość kształcenia teologiczno-katechetycznego w seminariach duchownych i na wydziałach teologicznych w Polsce jest „Ratio studiorum”. W październiku 2019 roku, podczas 384. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, biskupi polscy przyjęli projekt dokumentu pod nazwą: „Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”. „Dekretem z dnia 10 kwietnia 2021 r. (Prot. N. 2021 1245) Kongregacja ds. Duchowieństwa zatwierdziła ww. dokument ad experimentum na 5 lat, polecając, by był on wiernie przestrzegany przez wszystkich, do których się odnosi, z zachowaniem wszelkich norm prawa i bez względu na jakiegokolwiek przeciwny zastrzeżenia. W związku z tym, od dnia 1 października 2021 r., rozpoczynającego nowy rok akademicki 2021/2022, na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obowiązywać będą zasady określone w dokumencie „Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”¹⁵.

Integralną część tego dokumentu stanowi „Ratio studiorum” na temat organizacji studiów teologicznych w Polsce. Normy i wskazania zawarte w tym dokumencie odzwierciedlają najnowsze wskazania Stolicy Apostolskiej. Powinny być one zastosowane na wydziałach teologicznych, które prowadzą kształcenie teologiczne nie tylko alumnów seminariów duchownych, ale także osób świeckich. Dokument powstał w oparciu o wytyczne zawarte w opublikowanym przez Watykan – w 2016 roku – „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis”¹⁶. Uwzględni również wskazania papieża Franciszka, zawarte w Konstytucji Apostolskiej „Veritatis Gaudium” (8 XII 2017) dotyczącej m.in. studiów teologicznych prowadzonych w Uniwersytetach i Wydziałach Kościelnych¹⁷.

W polskim „Ratio studiorum” u podstaw kształcenia przyszłych nauczycieli religii znajdują się przedmioty z teologii powiązane z filozofią¹⁸. Rozpisano je w formie grup wykładów, ćwiczeń, warsztatów lub konwersatoriów obowiązkowych, monograficznych i do wyboru. Dotyczą one zarówno formacji ludzkiej i duchowej, jak też intelektualnej i pastoralnej. Obok kształtowania dojrzałej osobowości i charakteru za ważne uznaje się wspieranie przyszłych nauczycieli religii w podtrzymywaniu więzi z Bogiem i ze wspólnotą Kościo-

¹⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, dz. cyt., s. 1.

¹⁶ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Poznań 2017.

¹⁷ Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych: zarządzenie wykonawcze Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej dla wiernej realizacji konstytucji apostolskiej „Veritatis gaudium”*, Tarnów 2018.

¹⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, dz. cyt., s. 95-180.

ła¹⁹. Tym działaniom ma towarzyszyć formacja intelektualna, która polega na odkrywaniu i pogłębianiu zagadnień z zakresu filozofii i teologii oraz psychologii, socjologii i współczesnej kultury. Przyszli nauczyciele religii są zobowiązani do podejmowania studium zagadnień filozoficznych i teologicznych, zwłaszcza z historii filozofii, logiki, teorii poznania, filozofii nauk, filozofii kultury, sztuki i techniki, etyki, historii Kościoła powszechnego i w Polsce, patrologii, Pisma świętego, dogmatyki, teologii moralnej, liturgiki, teologii fundamentalnej, prawa kanonicznego, misjologii, ekumenizmu, katolickiej nauki społecznej, teologii pastoralnej, religiologii i dialogu międzyreligijnego oraz muzykologii²⁰. Zagadnienia z zakresu katechetyki zostały trafnie powiązane z uzyskaniem kwalifikacji pedagogicznych do nauczania religii²¹. Obok katechetyki fundamentalnej zakłada się realizację wykładów i ćwiczeń z katechetyki materialnej i szczegółowej. Zwraca się przy tym uwagę na merytoryczne i metodyczne aspekty ewangelizacyjnej i katechetycznej działalności Kościoła we współczesnym świecie (w rodzinie, szkole, parafii, w mediach). Za istotną uznaje się korelację nauczania religii z katechezą w parafii. Takie rozwiązanie wynika m.in. z obowiązującego prawa oświatowego i porozumienia podpisanego przez Kościół rzymskokatolicki w Polsce z Ministerstwem Edukacji Narodowej. Jest zatem uzasadnione. Bez wątpienia specyfika pracy nauczyciela religii w polskiej szkole wymaga rzetelnej wiedzy teologicznej i katechetycznej, powiązanej z psychologią i pedagogiką.

Kształcenie pedagogiczne

Szczególnym obszarem kształcenia nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce, na który zwraca się uwagę zarówno w „Ratio studiorum”, jak i w prawie oświatowym (także w uzgodnieniach pomiędzy ministrem edukacji narodowej a przedstawicielami Kościoła rzymskokatolickiego), jest przygotowanie pedagogiczne do nauczania religii w polskiej szkole²². Decyduje ono o uzyskaniu kwalifikacji zawodowych do nauczania religii rzymskokatolickiej w polskiej szkole.

W „Porozumieniu pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii”²³ zostały określone wymogi dotyczące kształcenia pedagogicznego, które – jak już wyżej zauważono – słusznie powiązано z przygotowaniem katechetycznym. Wyraźnie zaznaczono, że ten rodzaj kształcenia pedagogicznego przyszłych nauczycieli religii powi-

¹⁹ Tamże, s. 65-180.

²⁰ Tamże, s. 95-100.

²¹ Tamże, s. 142-152.

²² Tamże.

²³ Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, dz. cyt., poz. 9.

nien obejmować „nabywanie wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki i katechetyki, nauczanych w powiązaniu z teologią w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin oraz pozytywnie ocenioną praktyką pedagogiczną w zakresie nauczania religii w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin”²⁴. Co ważne, „o posiadaniu przygotowania pedagogicznego do nauczania religii świadczy dokument ukończenia wyższego seminarium duchownego albo dyplom ukończenia studiów lub inny dokument wydany przez kolegium teologiczne, uczelnię prowadzoną przez Kościół katolicki albo uczelnię publiczną prowadzącą kształcenie w zakresie teologii katolickiej albo świadectwo ukończenia kursu katechetyczno-pedagogicznego prowadzonego przez kolegium teologiczne lub wyższe seminarium duchowne”²⁵. Ustawodawca dostrzega zatem znaczenie nie tylko wiedzy i umiejętności z zakresu teologii, ale także psychologii, pedagogiki i katechetyki. Świadczy to o integralnym podejściu do kształcenia przygotowującego przyszłych nauczycieli religii do pracy na różnych etapach edukacji szkolnej. Jednocześnie jest wyrazem uzasadnionej troski o profesjonalne kształcenie studentów teologii. Tylko takie podejście gwarantuje wyposażenie przyszłych nauczycieli religii w rzetelną, najnowszą wiedzę przedmiotową oraz szeroką wiedzę z zakresu nauk społecznych (psychologii, pedagogiki). Sprzyja też rozwijaniu umiejętności i kompetencji społecznych.

Mając powyższe na uwadze, w „Ratio studiorum” uszczegółowiono kwestie związane z kształceniem pedagogicznym, które pozwala uzyskać kwalifikacje do wykonywania zawodu nauczyciela religii. Wyraźnie zaznaczono, że w programach kształcenia teologicznego na jednolitych pięcioletnich studiach magisterskich, należy uwzględnić obowiązujące rozporządzenie ministra nauki i szkolnictwa wyższego w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela²⁶. Obecnie jest to rozporządzenie z dnia 25 lipca 2019 roku wraz z kolejnymi zmianami, związanymi z pandemią Covid-19 i wprowadzoną formą zdalnego kształcenia na studiach wyższych²⁷. Zgodnie z nim, kształcenie przygotowujące studentów teologii do wykonywania zawodu nauczyciela religii powinno obejmować – obok przygotowania w zakresie merytorycznym do nauczania religii (prowadzenia lekcji religii) – również przygotowanie w zakresie psychologiczno-pedagogicznym oraz dydaktycznym. Moduł psychologiczno-pedagogiczny zawiera zintegrowane ze sobą treści kształcenia z obszaru nauk społecznych. Uwzględnia przekaz wie-

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, dz. cyt., s. 94 i nn.

²⁷ Zob. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, poz. 1450; por. Obwieszczenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 6 kwietnia 2021 roku w ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, poz. 890.

dzy z psychologii ogólnej oraz psychologii rozwojowej i wychowawczej. Za istotne uznaje się również zagadnienia podejmowane w ramach pedagogiki ogólnej, opiekuńczo-wychowawczej i szkolnej, podstaw dydaktyki oraz emisji głosu. W tym kontekście zakłada się analizowanie problematyki dotyczącej profesjonalnego rozwoju nauczyciela nie tylko na studiach, ale także podczas aktywności zawodowej. Słusznie planuje się też podejmowanie zagadnień z zakresu dydaktyki i metodyki przedmiotu (w naszym przypadku nauczania religii) na poszczególnych etapach edukacyjnych, czyli w przedszkolu, w szkole podstawowej i w różnych typach szkół ponadpodstawowych (liceum, technikum, szkole branżowej). Preferuje się również ćwiczenia z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobycia niezbędnych umiejętności zastosowania tych technologii w pracy edukacyjnej²⁸. Zakres merytoryczny poszczególnych przedmiotów jest zgodny z obowiązującym prawem oświatowym. Jednocześnie uwzględnia specyfikę nauczania religii, w tym zasadę wierności Bogu i człowiekowi, cele, zadania i treści oraz współczesne wyzwania edukacyjne. Tak rozplanowane zagadnienia pedagogiczne, podejmowane w ramach wykładów i ćwiczeń, jak słusznie zaplanowano w wyżej wymienionych dokumentach, należy powiązać z praktykami w zakresie psychologiczno-pedagogicznym i dydaktycznym. Praktyki te należy realizować w różnej formie, np. jako praktyki ciągłe (miesięczne) oraz śródroczne z bezpośrednim udziałem nauczyciela akademickiego i grupy studentów. Nie mogą one być realizowane w formie kształcenia na odległość²⁹.

W związku z powyższym dowartościowano podmiotowość przyszłych nauczycieli religii oraz ich aktywność i twórczość. Takie preferencje w kształceniu pedagogicznym sprzyjają rozwijaniu umiejętności kooperacji w zespole (w tym negocjacji, pomocy), refleksyjności w działaniu i nad działaniem, nabywaniu kompetencji komunikacyjnych, zdobywaniu doświadczenia, rozpoznawaniu etycznych i moralnych standardów służących uczestnikom lekcji religii i kształtowaniu osobowości. To z kolei warunkuje profesjonalną postawę w przyszłej pracy edukacyjnej.

Aktywny udział studentów w ćwiczeniach i zajęciach praktycznych, realizowanych w różnych typach szkół i na poszczególnych etapach edukacji, ma przyczyniać się do kształtowania umiejętności i kompetencji zawodowych³⁰. Służy wspieraniu przyszłych nauczycieli religii w rozwijaniu refleksyjności, motywowaniu do twórczości edukacyjnej, gromadzeniu doświadczeń edukacyjnych i konfrontowania teorii z praktycznym działaniem. Stąd też, zgodnie z zaleceniami ministerialnymi, za istotne uznaje się w „Ratio studiorum” równoległe prowadzenie praktyki psychologiczno-pedagogicznej oraz katechetycz-

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

nej i zajęć na uczelni³¹. Obserwacja zajęć prowadzonych przez nauczycieli religii – opiekunów praktyk w szkole, współdziałanie z opiekunami praktyk w szkole i bycie w roli nauczyciela religii sprzyja zdobywaniu nowych doświadczeń i kształtowaniu podstawowych kompetencji zawodowych³². Dzięki tego rodzaju aktywności pedagogicznej wiedza teoretyczna zostaje powiązana z praktyką edukacją. Studenci teologii – jako przyszli nauczyciele religii – mogą rozwijać profesjonalne kompetencje, które są niezbędne w nauczaniu religii w polskiej szkole.

Konkluzje

Mając na uwadze powyższe analizy, z całą pewnością można stwierdzić, że kształcenie pedagogiczne nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce ma charakter integralny i kompleksowy. Uwzględnia zarówno aspekty merytoryczne (teologiczne – powiązane z filozofią), jak też katechetyczne i pedagogiczne. Kwestie teologiczno-katechetyczne i pedagogiczne są właściwie rozplanowane i wyakcentowane. Uwarunkowane jest to przede wszystkim celami i zadaniami kształcenia teologicznego przygotowującego do nauczania religii w polskiej szkole. Również stworzenie możliwości kształcenia nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce na studiach podyplomowych daje nowe możliwości w zakresie rzetelnego przygotowania teologiczno-katechetycznego i pedagogicznego.

Obecnie w kształceniu nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce uwzględnia się wszystkie najważniejsze kwestie merytoryczne, katechetyczne, psychologiczno-pedagogiczne i dydaktyczne. Na uwagę zasługuje dążenie do efektywnego wiązania teorii z praktyką, a także rozwijanie kreatywności i refleksyjności wśród przyszłych nauczycieli religii. Jest to zgodne ze współczesnymi koncepcjami i modelami edukacji nauczycielskiej w Polsce i w świecie. Tym samym w nowych założeniach programowych kształcenia przyszłych nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce widoczna jest równowaga między formacją teologiczno-katechetyczną a pedagogiczną. Co więcej, za ważne uznaje się również uzdalnianie studentów teologii do podejmowania różnych form aktywności ewangelizacyjnej i katechetycznej w parafii. Takie podejście jest uzasadnione i zasługuje na uwagę w kontekście nowych wyzwań pastoralnych. Nabywanie kwalifikacji nauczycielskich nie przysłania tego, co istotne w posłudze nauczania i wychowania w wierze, a więc głoszenia ewangelii, wspierania w nawiązaniu osobistej więzi z Bogiem, wprowadzania do wspólnoty Kościoła, kształtowania postaw i motywowania do podejmowania praktyk religijnych. Zachowane zostały – w sposób właściwy, zgodny z zasadą wierności Bogu i człowiekowi – zarówno priorytety kształcenia teologiczno-katechetycznego, jak i pedagogicznego.

³¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, dz. cyt., s. 152.

³² Tamże; Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, poz. 1450.

Realizując zalecenia Kościoła i państwa w zakresie kształcenia przygotowującego do pracy nauczyciela religii, w praktyce szczególną uwagę należy zwrócić na wspomaganie studentów w kształtowaniu kompetencji etyczno-moralnych, rozwijanie otwartości i postawy dialogu oraz wdrażanie do innowacyjności. Nauczanie religii rzymskokatolickiej w Polsce potrzebuje bowiem nauczycieli religii, którzy dochowując wierności Bogu i człowiekowi, są kreatywni w myśleniu i w działaniu, otwarci, empatyczni i zdolni do dialogu oraz potrafią rozumnie korzystać z różnych rozwiązań metodycznych, np. prezentowanych za pomocą nowych technologii informacyjno-edukacyjnych. Nie może przy tym zabraknąć pogłębionej refleksji moralnej przy ocenie własnej pracy dydaktyczno-wychowawczej i katechetycznej. Za równie istotne należy uznać kompetencje potrzebne do pracy katechetycznej w parafii. Tak więc, niezależnie od zmieniającej się rzeczywistości edukacyjnej, podstawowymi ideami kształcenia nauczycieli religii rzymskokatolickiej w Polsce powinny być wartości chrześcijańskie, wszechstronna wiedza z dziedziny nauk teologicznych, humanistycznych i społecznych oraz umiejętności zawodowe i kompetencje społeczne. Uwzględniając założenia całościowej formacji nauczycieli religii, na uwagę należy mieć również ich formację duchową i pastoralną.

Rzetelna, właściwie zaplanowana i realizowana organizacja kształcenia pedagogicznego studentów teologii stanowi szansę dla jakości nauczania religii rzymskokatolickiej w Polsce. Umożliwia przyszłym nauczycielom religii osiągnięcie solidnych kompetencji merytorycznych i pedagogicznych wymaganych do pracy w polskiej szkole. Dowartościowuje także tak istotne w pracy nauczyciela religii kształtowanie dojrzałej osobowości. Tylko odpowiedzialni, mądrzy, profesjonalnie przygotowani i nieustannie doskonalący swój warsztat pracy nauczyciele religii, zatroskani o rozwój duchowy i więź ze wspólnotą Kościoła, potrafią sprostać współczesnym problemom dydaktycznym, wychowawczym i ewangelizacyjnym. Niewątpliwie, w praktyce wymaga to powiązania zapoczątkowanego na studiach kształcenia z doskonaleniem oraz rozwojem zawodowym i formacją duchową prowadzoną m.in. w ramach permanentnej formacji nauczycieli religii. W tych działaniach warto skorzystać z doświadczeń Kościoła rzymskokatolickiego w innych krajach Europy.

* * *

Education of Teachers of the Roman Catholic Religion in Poland – between Theological and Catechetical Formation and Pedagogization

Summary

The training of teachers of Roman Catholic religion in Poland is carried out at universities – at the faculties of theology – as part of uniform five-year

master's degree studies or two-year (four-semester) postgraduate studies. The Church ensures the quality of both subject matter (theological) and catechetical preparation, as well as pedagogical preparation of future religion teachers. Current ministerial standards of pedagogical education in Poland are considered important. The analyses undertaken in this paper highlight the fact that the presence of religion lessons in Polish schools requires the reliable preparation of future religion teachers to perform didactic, educational and caring tasks. It also raises the need to pay more attention to the personal and spiritual development of religion teachers. It is, above all, the Roman Catholic Church that is responsible for the quality of theological and catechetical and pedagogical education of those people to whom it gives a mission to teach religion in Polish schools. It is supported in these activities by external entities (e.g. the Ministry of National Education and Science). The above-mentioned activities ensure that the education of teachers of Roman Catholic religion in Poland is integral and, at the same time, adequate for contemporary educational tasks. In the training of Roman Catholic religion teachers, a balance between theological and catechetical and pedagogical formation can be observed. This is visible both in the content and forms of education, where it is preferred to combine theory with practice. This is achieved by internships of theology students carried out in primary schools and various types of secondary schools. Such an integrated approach to the training of religion teachers seems to be the most professional.

Keywords: religion teaching, religion teacher, training, theological studies, formation, professional development, theological sciences, social sciences.

Bibliografia

- Bibliografia katechetyczna 2001-2010*, oprac. R. Czekalski, Warszawa 2012.
- Chałupniak R., *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w Niemczech w latach 1945-2000*, Opole 2005.
- Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce 2001* (skrót: PDK).
- Franciszek, *Konstytucja apostolska „Veritatis gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych: zarządzenie wykonawcze Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej dla wiernej realizacji konstytucji apostolskiej „Veritatis gaudium”*, Tarnów 2018.
- Kielian A., *Modele nauczania religii rzymskokatolickiej w krajach europejskich*, Kraków 2010.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, Warszawa 2021, https://info.wiara.pl/files/21/06/16/838149_BGvH_gaformacijprezbiterowwPolsce.pdf (dostęp: 10.06.2021).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Poznań. 2017.
- Mendyk M., *Katecheta – nauczyciel, wychowawca, świadek. Jego misja w warunkach nowej ewangelizacji*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 1(2001), s. 105-119.
- Mezglewski A., *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009.
- Misiażek K., *Jaka formacja katechetów?* „Katecheta” 12(2006), s. 62-65.

- Misiaszek K., *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole polskiej*, Warszawa 2010.
- Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, „Dziennik Urzędowy MEN” 2019, poz. 9.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, „Dziennik Ustaw” 2019, poz. 1450.
- Stala J., *Wiedzieć – zdobywanie wiedzy przez nauczyciela religii i katechetę: w kierunku formacji intelektualnej*, „Polonia Sacra” 29(2011), s. 307-320.
- Szajda A., *Kompetencje medialne nauczycieli religii. Studium z edukacji medialnej*, Kraków 2021.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, „Dziennik Ustaw” 2019, poz. 2215.
- Zellma A., *(Nie)kwestionowana rola pedeutologii w kształceniu przyszłych nauczycieli religii*, „Roczniki Teologiczne” 11(2016), s. 75-87.
- Zellma A., *Profesjonalny rozwój nauczyciela religii*, Olsztyn 2013.